

**RICHARD MÜLLER, JOSEF ŠEBEK (edd.),
*Texty v oběhu. Antologie z kulturně
materialistického myšlení o literatuře,*
Praha 2014, Academia, 724 s.,
ISBN 978-80-200-2447-3**

Více než dvacet pět let po pádu marxismu-leninismu z pomyslného piedestalu oficiální státní ideologie již je v kontextu českých humanitních věd čas na přehodnocení apriorní podezřívavosti vůči materialistickému myšlení jako takovému. Alespoň o tom chce čtenáře přesvědčit rozsáhlá komentovaná antologie *Texty v oběhu*, za jejímž vznikem stojí generačně spřízněný tým vedený editory Richardem Müllerem a Josefem Šebkem.

Müller v úvodu vlastní téměř stostránkové studie nachází pro tuto obhajobu argumenty, v rámci možná až příliš defenzivní diskurzivní strategie,¹ na základě srovnání vývoje anglofonní a české literární vědy. Podle něj se na rozdíl od marxismu, „zploštělého“ do podoby souboru floskul v „normalizačním“ Československu, na druhé straně železné opony „marxistické a materialistické inspirace staly od 70. let minulého století a výrazně pak v 80. a 90. letech významnou silou, která pozměnila celý obraz disciplíny; materialistické myšlení postupně metamorfovalo v různé podoby a natolik se vstřebalo do dnešních studií literatury, kultury a médií v anglofonním světě, že značnou část jeho současné literárněvědné produkce (ovlivňující pochopitelně i tu českou) bez alespoň základního porozumění těmto trendům nelze plně pochopit (s. 18).

Pokud Müller hovoří o vzájemném ovlivňování zmíněných jinojazyčných disciplín, odkazuje na jistý vliv tzv. nového historismu v současném českém literárněvědném diskurzu.² Mnohem menší pozornost byla v našem prostředí dosud věnována dalším dvěma myšlenkovým směrům, na něž se antologie prostřednic-

1 Toho si ve své recenzi dané antologie všimá ROMAN KANDA, *Materialistické pojetí kultury a literární věda*, Svět literatury 25/2015, č. 52, s. 234–240. Kanda považuje za efektivní čtení antologie „čtení polemické: knihu je možno vnímat jako silný protihlas zprostředkovávající odlišnou tradici literární a kulturněteoretického myšlení, jež neomílá donekonečna fráze o specifčnosti či autonomii umění, aniž by si kladla otázky po povaze obou zaklínaných kategorií, po historických, ideologických i socioekonomických podmínkách jejich vzniku a fungování“ (s. 238).

2 Srov. VLADIMÍR PAPOUŠEK (ed.), *Dějiny nové moderny*, Praha 2010; VLADIMÍR PAPOUŠEK (ed.), *Dějiny nové moderny*, díl 2, Praha 2014.

třím výběru překládaných textů zaměřuje, tj. kulturním studiím (*cultural studies*) a kulturnímu materialismu.

Slabiny Müllerova a pro deklaraci cíle antologie zcela zásadního argumentu spátrují na dvou místech. Jednak v charakteristice „normalizačního“ marxismu, která i kvůli své stručnosti nevyhnutelně vyznívá jako karikatura. A především ve volbě usilování o „plné pochopení“ určitých aktuálních literárněvědných trendů jako produktivní strategie čtení recenzované publikace. Domnívám se, že společným rysem těchto argumentačních slabin je pomyslná střelba mimo cíl žádoucího rozpoznání jistého úhlu pohledu s největším potenciálem, ať už ve smyslu potenciální komplexnosti interpretačních výsledků, kterou taková hypotetická perspektiva umožňuje, nebo ve smyslu nabídnutí hlediska, jež bude dostatečně produktivní i pro čtenáře pohybující se mimo prostor literární vědy.

Podle jde o „normalizační“ marxismus, tak například Petr Andreas ve své kritické analýze diskurzu literární kritiky a interpretace období normalizace nedávno ukázal,³ že je podnětné v této souvislosti využít teorii řečových aktů a zejména diferenciaci „konstativů“ a „performativů“ J. L. Austina.⁴ Podle Austina vůči performativům nemá smysl vznášet otázku ne/pravdivosti (na rozdíl od konstativů), má však smysl hodnotit je jako ne/úspěšné z hlediska míry přijetí konvencí, jež daný řečový akt obklopují. Právě převaha tohoto pragmatického aspektu nad sémantickým je podle Andree určujícím rysem použití řeči v socialistické diktatuře, zejména v její pozdní fázi. Müller naopak implicitně chápe „normalizační“ marxismus jako konstativ, což mu umožňuje pouze jeho negativní zhodnocení v komparaci se soudobými, ze sémantického hlediska sofistikovanějšími, marxistickými koncepcemi anglofonními.

Jistě, daná charakteristika není vlastním tématem antologie. Ale podobný deficit je příznačný i pro Müllerův návrh, jak více než sedmisetstránkovou knihu číst. Bylo to znát i na besedě s částí autorského týmu (Müller, Šebek, Matonoň), která proběhla v květnu 2016 na půdě Ústavu pro českou literaturu AV ČR. Na jednu stranu zde byla řeč o „reprezentativních“, „silných“ a dosud nepřeložených textech, jež jsou v antologii zahrnuty, o kvalitním překladu a pečlivé přípravě knihy, na druhé straně zůstaly bez přesvědčivé odpovědi dotazy z publika na možnosti takového čtení publikace, jež by bylo přínosné například pro filmové vědce. Zhuštěný způsob psaní vyznačující se řadou závorek nebo užíváním

3 PETR ANDREAS, *Vybírat a posuzovat. Literární kritika a interpretace v období normalizace*, Příbram 2016. K danému přístupu srov. též ALEXEJ JURČÁK, *Everything Was Forever, Until It Was No More: The Last Soviet Generation*, Princeton-Oxford 2005.

4 JOHN LANGSHAW AUSTIN, *Jak udělat něco slovy*, Praha 2000.

množství termínů, který nalezneme kromě úvodní studie také téměř ve všech komentářích, je do značné míry pochopitelný ve chvíli, kdy chce autorský tým řadu osobností teprve uvést do českého prostředí. Zároveň však takový „slovníkový“ styl komentářů stojí v cestě úsilí přesvědčivě ukázat na inspirativnost přeložených textů, navíc pro celou řadu oborů.

Pro českého historika by mohlo být podnětné například sledování tématu různých podob textových rozporů, mezer nebo trhlin, k němuž se na stránkách antologie vyjadřuje několik autorů. Právě skrze interpretace konkrétních rozporů je totiž možné postřehnout souvislost daného textu a historického kontextu, například v oblasti různorodých ideologií. Catherine Gallagherová a Stephen Greenblatt se v eseji *Trhlina ve zdi* zabývají luštěním a interpretací těch narativů, jímž se nedostalo na jednom renesančním obraze přímé reprezentace a které jsou napůl skryty v pozadí (s. 345). Catherine Belseyová se ve studii *Vytváření prostoru. Perspektivní vidění a lacanovské reálnó* podobným způsobem zamýšlí nad tím, co zůstává na jiném obraze nevyčteno, nad „stopou touhy“ na portrétu zachycujícím na první pohled značně formální povahu vztahu zobrazených novomanželů (s. 404). Marjorie Garberová v kapitole *Historická korektnost. Užítí a zneužití dějin pro literaturu* píše o užitečnosti shakespearovských anachronismů, například o zmínce Hamletova univerzitního vzdělání, ač ve věku historického Hamleta žádná univerzita neexistovala (s. 450): „Učení – tak jako myšlení – závisí na tom, co jsme vynechali. Na mezerách v poznání, rezistenci vůči představě citování faktů, vůči ‚diskurzivnímu postupu od jednoho stupně k dalšímu‘, zaznamenávání každého kroku bez toho, abychom něco vypouštěli.“ Nebo Peter Stallybrass a Allon White ve čtenářsky atraktivní kapitole *Město. Stoka, pohled a znečišťující dotek* charakterizují knihu Henryho Mayhewa *London Labour and the London Poor* (1861) jako trhlínu, skrze niž prosakovaly do početných měšťanských domácností „znečišťující touhy“ (s. 546). Naznačenou heterogenitu ale může z pohledu čtenáře překlenout právě metodologická přínosnost uvedených prací, jejich využitelnost i v případě analýzy zcela odlišných textů a kontextů, resp. rozporů v nich obsažených.

Kromě uvedeného tématu je možné se zaměřit na celou řadu témat jiných, například na identitotvornou funkci dobových kulturních vzorců (Alan Sinfield v kapitole *Estéťství a dekadence*; Peter Stallybrass a Allon White v již zmiňovaném textu) nebo na dějiny vybraných pojmů (kategorie „žánru“ nebo „autora“ v ukázce z monografie Raymonda Williamse *Marxism and Literature*; John Guillory, *Zrod pojmu médií*). Určité čtenářské lákadlo představuje rovněž překlad v žádném jazyce dosud nepublikovaného textu Pierra Bourdieua *Formy kapitálu*, v němž se respektovaný sociolog zabývá například rolí času v procesu akumulace kapitálu nebo logikou tzv. emocionální investice. Kromě toho antologie nabízí

také několik podnětných polemik s autoritativním a zavedeným čtením určitých děl; například Catherine Belseyová kriticky přistupuje k výkladu obrazu Diega da Silvy Velázqueze *Dvorní dámy* (1956) v podání Michela Foucaulta.

Texty v oběhu jako soubor třinácti bez výjimky inspirativních přeložených textů nepochybně představují významný čin v oblasti rozvoje diskurzu českých humanitních věd (již jen tím, že dané texty zpřístupňují účastníkům univerzitních seminářů), ale tento čin mohl být viditelnější za předpokladu volby produktivnějších prezentačních strategií ze strany autorského týmu, ať už přímo v publikaci (úvodní studie, komentáře) nebo ve veřejném prostoru (diskuse nad knihou v ÚČL AV ČR).

Lukáš Borovička